
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ОСОБИСТІТЬ СТУДЕНТА
І СОЦІОКУЛЬТУРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ УНІВЕРСИТЕТУ
В СУСПІЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

Збірник наукових праць
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
14 червня 2018 р.

Київ – 2018

УДК 316.61(076.6):378.1

ISBN 978-617-748619-9

Рекомендовано до друку рішенням Ученої ради
Інституту вищої освіти НАПН України
(від 3 грудня 2018 р., протокол №10/7)

Особистість студента та соціокультурне середовище університету в суспільному контексті. Збірник наукових праць II Всеукраїнської науково-практичної конференції 14 червня 2018 р., м. Київ / Наук. ред. В.І. Рябченко. – Київ, 2018. – 172 с.

У збірнику розміщені публікації, присвячені особистості студента, зокрема, проблемам її розвитку під впливом чинників соціокультурного середовища ЗВО, суспільного і глобального контекстів.

Адресовано керівникам закладів вищої освіти та їх підрозділів, студентським лідерам, студентам, аспірантам, докторантам, викладачам, науковцям.

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

© Колектив авторів, 2018

© ІВО НАПНУ, 2018

ЗМІСТ

Балджи Єлена

ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКОГО ПЕРСОНАЛУ В УНІВЕРСИТЕТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВРЯДУВАННЯ5

Брижнік Віталій

СТУДЕНТ ЯК ВТІЛЕННЯ ОНОВЛЕНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ З ТОЧКИ ЗОРУ ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ТЕОДОРА АДОРНО22

Воробйова О.П

НЕЗАЛЕЖНІ УСТАНОВИ ОЦІНЮВАННЯ ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА ТРАНСФОРМАЦІЇ ГАЛУЗІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....26

Гладка Галина

СОЦІОКУЛЬТУРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ.....28

Горбунова Людмила

ТРАНСФОРМАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ОСВІТИ: ОСОБИСТІСНИЙ ВИМІР30

Гуменна Олена

СТРАТЕГІЧНИЙ ВИМІР СТВОРЕННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ СПІЛЬНИХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ УНІВЕРСИТЕТІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....37

Дебич Марія

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ, ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ, КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ39

Зінченко Віктор

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ НЕОЛІБЕРАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ52

Невмержицька Наталія

ВПЛИВ НЕСФОРМОВАНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОГО УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО ВРЯДУВАНН.60

Олійник Тетяна

ПОРТФОЛІО ЯК ЧИННИК АКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА В УМОВАХ ЦИФРОВОГО ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА78

Оржель Олена

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СТУДЕНТСЬКИЙ ВИМІР81

УДК 130.2 + 130.3

Брижнік Віталій

кандидат філософських наук, доцент
провідний науковий співробітник
Інституту вищої освіти НАПН України

Студент як втілення оновленої європейської особистості з точки зору філософської антропології Теодора Адорно

Ідейно-філософський спадок німецького соціального мислителя Теодора Адорно, одного з чільних представників критичної теорії суспільства (Франкфурська школа неомарксизму), можна диференціювати передусім на дві складові. По-перше, це його неомарксистська критика всіх культурних елементів «буржуазного суспільства» як потенційного продуцента будь-якої дегуманізованої політичної ідеології ХХ ст., котра негативним чином дається взнаки когнітивній силі свідомості окремої людини, а також і колективній свідомості будь-якого суспільства. Іншою складовою ідейних позицій цього мислителя було його бачення особливої ролі філософського знання, котре, на його переконання, має незмінно оновлюватися, виявляючи себе у просторі суспільної практики тим теоретичним чинником, що має зумовлювати перманентне оновлення соціокультурних явищ відповідного соціального утворення. Таку роль філософії Адорно у своїх творах охарактеризував як емансипаційну, а її виконання він доручив європейському інтелектуалові. Також Адорно запропонував убачати антропологічним «началом» інтелектуала саме європейського студента як такого індивідуума, який потенційно спроможний вистояти перед щільною сукупністю оман і спокус соціальної ідеології суспільства споживання. Адорно був глибоко переконаний у тому, що саме молода людина, яка самостійно здобуває освіту здатна первинно ірраціонально зберігати єство своєї індивідуальності, а отже і зможе протистояти тискові на свій розум будь-якої суспільної та політичної ідеології.

Всупереч позитивному ставленню до поняття особистості таких мислителів, як Імануель Кант та Карл Маркс, твори яких більшою мірою ідейно вплинули на філософські переконання Адорно, останній у своїх роботах використовував назване поняття як негативне по суті, подібно до Фрідріх Ніцше. Цей німецький мислитель, провісник поширення в Європі нігілізму як руйнації узвичаєних людських цінностей, у творі «Весела наука» (1886) визначив «особистість» недалекою, марновірною людиною, соціальне буття котрої відмінне від особистої моралі історичного індивідуума, людини, яку Ніцше назвав моральним «корупціонером» [3, с. 60-63]. Адорно у своїх лекціях з етики, що були опубліковані як «Проблеми філософії моралі» (1963), виходячи з власних переконань про визначальну роль у свідомому бутті людини її індивідуального духу [2, с. 7-8], розглянув основні елементи Кантової філософії моралі, а також побічно виокремив явну неактуальність переконань цього мислителя щодо особистої моральності буржуазної особистості як діяльній. Тим самим Адорно імпліцитно підтримав етику Ніцше як теорію моральності «надлюдини». Останнє було важливою ідейною складовою «Minima Moralia» (1951), переднього твору Адорно, в якому він ототожнив сучасного інтелектуала з

Ніцшевим поняттям надлюдини. У названій роботі Адорно запропонував убачати інтелектуала таким собі новим «аристократом духу», особистий потяг до знання котрого духовно вивишує його над духовно здеґрадованою культурою буржуазного суспільства. Назвавши інтелектуала «останнім ворогом буржуа й, водночас, останнім буржуа» [5, s. 24], Адорно убачав його і продуктом буржуазних соціально-економічних стосунків, і потенційним несвідомим руйнівником буржуазного устрою. За Адорно, саме інтелектуал спроможний самостійно формувати себе як нову особистість. Він здатний піднятися над мораллю буржуазного суспільства, соціальна ідеологія котрого, а також і цинізм його влади як аморальної, унеможлиблює здійснення процесів індивідуалізації всіх інших своїх членів, тобто природного творення їх як особистостей. Слід зазначити, що тематика елімінації цих процесів буржуазним суспільством, яке в ХХ ст. історично реалізувалося як індустріально-масове, була одним з аспектів «Діалектики Просвітництва» (1947), ранньої, повоєнної спільної роботи Адорно та Макса Горкгаймера, його давнього товариша і старшого колеґи за роботою в Інституті соціальних досліджень.

Названу спільну роботу Адорно та Горкгаймера можна визначити програмним соціально-філософським твором повоєнної критичної теорії. Виходячи із соціально-теоретичних позицій європейського марксизму, використовуючи категоріальний апарат соціальної теорії Карла Маркса, Адорно та Горкгаймер у цьому творі виклали своє, неомарксистське бачення тодішніх результатів історичного процесу буржуазного суспільства. На їхнє переконання, через діалектичне нашарування таких культурних форм, як міф, релігія, наука, техніка, філософія, Просвітництво, мораль, мова, соціальна ідеологія, європейські суспільства у ХХ ст. стали продуцентами таких політичних ідеологій, які нігілістично скасували цінність людського життя. Це уможливило реалізацію в межах політичних практик прибічників авторитарних ідеологій новітньої варварської ненависті до будь-якої людини як іншої, котра є іншою культурно, інтелектуально, за расою, або за будь-якими іншими своїми властивостями. Тодішнє системне об'єктивно-раціональне мислення, нащадок і вихованець європейського Просвітництва, відбулося постачальником соціальній владі такого теоретичного знання, котре зумовило зміцнення авторитарної політичної влади. Засади цієї раціональності безпосередньо уможливили також й ідеологічне відчуження суспільства від знання про природу людини, а отже і ставлення представників суспільної та політичної влади до неї як до речі, тобто як до того, чим можна свавільно маніпулювати. Важливим чинником цієї природи, як дуалістичної, франкфуртські філософи постулювали особистий дух людини – втілення її природного прагнення до особистої свободи. На їхнє переконання, через цілісний вплив усієї потуги культуріндустрії індустріально-масового суспільства на свідомість окремої людини, а також і на колективну свідомість суспільства, відбулося тотальне усупільнення європейця владною ідеологією, що нейтралізувало дію його духу, а отоже й діяльність його інтелекту. Відтак, узвичаєний європейець у такій соціальній тотальності зникає як діяльна особистість, що унеможливило наступні соціокультурні перетворення в межах цих дегуманізованих суспільств і зупинило їхній історичний рух [1].

Саме такого розуміння буржуазної особистості, сформованою тотальним культурним й ідеологічним впливом індустріального суспільства, Адорно дотримувався в таких своїх наступних роботах, як «Індивідуум та організація» (1953)

[6] та «Зауваги щодо особистості» (1966) [9] (варто зазначити, що філософські міркування Адорно про суть тодішньої повоєнної особистості спирались на емпіричні результати соціологічного дослідження, виконаного в США під його керівництвом й опублікованого за назвою «Авторитарна особистість» (1950)). У цих роботах, які Адорно написав як публічні промови, філософ охарактеризував буржуазного індивідуума та особистість втіленням особистого примирення соціально пасивної, пересічної людини, із соціальними реаліями пост-тоталітарного суспільства. Така «особистість», за Адорно, нездатна цілеспрямовано перетворювати пост-тоталітарне суспільство на краще. Жодним чином вона того й не прагне. Ба більше, тенденція щодо соціокультурних перетворень, або її окремі чинники, приміром, колективна пам'ять про неймовірну кількість жертв тоталітарного режиму, можуть викликати в неї лють і ненависть.

Проблема явного браку в повоєнному західно-німецькому суспільстві людей, котрі могли активно залучатися до культурної розбудови нового соціального устрою, постала як засаднича в соціально-філософських та філософсько-освітніх роботах Адорно того періоду. Філософ постулював як належне вирішальну роль дій інтелектуалів, людей, котрі передусім володіють знанням про Минуле, просвітницька діяльність яких була визначена самостійною роботою їхнього розуму, попередньо зумовленого природною потугою індивідуального духу. Він писав про дії таких людей, котрі потрібні передусім задля оновлення освіти, як шкільної, так і університетської, тих інтелектуалів, які свідомо залучаються до оновлення процесу університетської освіти, які особливим чином можуть працювати із студентами, здатні побачити особистий інтелектуальний (і моральнісний) потенціал того чи іншого студента. Приміром, у своїй роботі «Що означає «опрацювання Минулого» (1959) Адорно зауважив ширий інтерес деяких представників західно-німецького юнацтва до проблеми пам'яті про недавнє європейське Минулого, протиставивши цей інтерес до Минулого людини, моральнісною за своєю суттю, соціальною байдужістю й цинічному ставленню до жертв тоталітарного нацистського режиму представників старшого покоління німецького народу, нездатних самостійно подолати межі залишкової реальності тоталітарного суспільства [7]. Свою іншу роботу «Філософія і вчитель» (1961), Адорно розпочав тим, що зауважив байдужість деяких університетських викладачів до філософії, їхнє нерозуміння її мети й духовний потенціал її ідей, також він виокремив особистий інтерес, чинник індивідуального духу людини, до неї студентів-нефілософів, тих юнаків, які потребують саме такого ідейного оперття задля здобуття власного розуміння суспільних реалій. Філософ із щирою відвертістю ототожнив себе з такими студентами, які, як він уважав, здатні самостійно обирати власну свідому й дієву позицію щодо вирішення суспільних проблем [8].

У цілому весь цикл творів Адорно з філософії освіти, деякі з яких були опубліковані у збірці «Виховання до повноліття» [10], можна зрозуміти як передусім спрямований на те, аби надати таку університетську освіту, що зумовлювала особистий інтерес студента до самоосвіти, що має безупинно тривати протягом усього його життя. Наслідком цього процесу має стати формування типу нової особистості, свідомої діяльності якої в суспільстві унеможливить історичне повторення політичних практик тоталітаризму, а отже і трагедії Освенціма як втілення цинічного ставлення до людського життя носіїв дегуманізованої ідеології.

На жаль, останні дні життя Адорно були затьмарені конфліктом із студентами, адептами ідеології левацького екстремізму. Під час цього конфлікту деякі студентки, прибічниці цієї політичної ідеології, влаштували Адорно, запеклому ворогу будь-якою ідеології, ганебний, цинічний демарш, про який написав П. Слотердайк у своїй роботі «Критика цинічного розуму» (1983) [4]. Адорно, який усе життя активного виборював право людини мислити самостійно, ідеологічно незаангажовано, наприкінці свого життя віч-на-віч зустрівся з цинізмом дегуманізованої ідеології іншого ґатунку. Однак, пішовши за таких обставин із життя, Адорно залишився для будь-якої освіченої людини, для будь-якого студента, який має щирий особистий інтерес до філософії, тим мислителем, теоретичний спадок якого є незмінно ідейно цінним й актуальним для того індивідуального духу, який поборюватиме авторитаризм і тоталітаризм у будь-яких їхніх формах і видозмінах.

Список використаної літератури:

- Адорно Теодор. Диалектика Просвещения, философские фрагменты // Макс Хоркхаймер, Теодор Адорно. – М., С.-П. : «Медиум», «Ювента», 1997. – 310 с.
- Адорно Теодор. Проблемы философии морали. – М. : «Республика», 2000. – 239 с.
- Ницше Фридрих. Веселая наука. – С.-П.: изд. групп. «Азбука-классики», 2010. – 352 с.
- Слотердайк Петер. Критика цинічного розуму // [пер. Андрія Богачова]. – К. : ВК ТОВ «Тадем», 2002. – 538 с.
- Adorno Theodor W. Minima Moralia. Reflexionen aus dem beschädigten Leben. – Fr. am M. : Suhrkamp, 1990. – 394 S.
- Adorno Theodor W. Individuum und Organisation // Soziologische Schriften I. – Fr. am M. : Suhrkamp Verlag, 1977. – S. 440-456.
- Adorno Theodor W. Was bedeutet: Aufarbeitung der Vergangenheit // Gesammelte Schriften, Band 10.2: Kulturkritik und Gesellschaft II: Eingriffe. Stichworte. Anhang. – Fr. am M., Hessen, : Suhrkamp Verlag GmbH & Co. KG, 1977. – S. 555-572.
- Adorno Theodor W. Philosophie und Lehrer // Gesammelte Schriften, Band 10.2: Kulturkritik und Gesellschaft II: Eingriffe. Stichworte. Anhang. – Fr. am M., Hessen, : Suhrkamp Verlag GmbH & Co. KG, 1977. – S. 474-494.
- Adorno Theodor W. Glosse über Persönlichkeit // Gesammelte Schriften, Band 10.2: Kulturkritik und Gesellschaft II: Eingriffe. Stichworte. Anhang. – Fr. am M., Hessen, : Suhrkamp Verlag GmbH & Co. KG, 1977. – S. 639-644.
- Adorno Theodor W. Erziehung zur Mündigkeit // Vorträge und Gespräche mit Hellmut Becker 1959-1969. – Fr. am M. : Suhrkamp Verlag, 1969. – 96 S.